

Ergenlerin Yalnızlık Düzeyleri ile Tanrı Algılarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi¹

Dr. Mehmet Nesim ANUŞTEKİN

MEB, E-posta: anustekinnessim@hotmail.com ORCID: 0000- 0001-9540-5315

Prof. Dr. Behlül TOKUR

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, E-posta: behlultokur@hotmail.com ORCID: 0000-0002-6509-3100

Öz

Bu çalışmada amaç, ergenlerin Tanrı algıları ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma nicel araştırma türlerinden tarama yöntemi ile yapılmıştır. Veri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Tanrı Algısı Ölçeği (Güler, 2007b) ve Demir (1989) tarafından Türkçeye uyarlanması yapılan UCLA yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin Tanrı algısı ile yalnızlık düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu ve demokratik ebeveyn tutumlarına sahip ergenlerin yalnızlık düzeylerinin düşük, Tanrı algılarının olumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Tanrı Algısı, Yalnızlık

Examination of Adolescents' Loneliness Levels and Their Perception of God According to Some Variables

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between adolescents' perceptions of God and their loneliness levels. In line with this purpose, the research was conducted with the survey method, one of the quantitative research types. Personal Information Form, Perception of God Scale (Güler, 2007b) and UCLA Loneliness Scale adapted into Turkish by Demir (1989) were used to collect data. As a result of the study, it was observed that there was a significant negative relationship between adolescents' perception of God and loneliness level and that adolescents with democratic parental attitudes had low loneliness levels and positive perceptions of God.

Keywords: Adolescence, Perception of God, Loneliness.

¹ Bu çalışma "Ortaöğretim öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile "Tanrı algıları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Bir kişinin Tanrı'ya yönelik tüm atıfları, duyguları ve düşünceleri, inançları ve imgeleri bireyin Tanrı algısını oluşturur (Güler, 2007a; Erdoğan, 2014). Tanrı, belirli özellikleri aracılığıyla olaylar ve koşullar içinde kendisini göstermektedir. Tanrı algısı, insanların Tanrı'nın özelliklerini kavrama sürecidir (Alston, 1988). Çocukluk döneminden başlayan Tanrı algısı, bireyin çevresel koşulları, inançları ve kişilik yapısıyla birlikte şekillenir. Tanrı algısı oluşurken, dini temsillerin öğretilme tarzı bireyin Tanrı algısının gelişimine olumlu ya da olumsuz bir etki yapabilir. Birey, Tanrı'ya yönelik duygu ve düşünceleriyle kendi özgün tasavvurunu oluşturabilir (Güler, 2007b).

Yapıcı (1997:212-234), Tanrı'ya inancın oluşumunda dini duygu gelişiminin önemi vurgulayarak bireyin dini yönelimleri ve kutsal ile bağ kurma isteğinin, Tanrı inancının temelini oluşturduğunu belirtmiştir. Bireyin Tanrı algısı, kişinin aldığı eğitim, içsel deneyimleri ve sosyo-kültürel çevresinin etkilerini yansıtmaktadır. İnsanın Tanrı ile kurduğu ilişkilerin tamamı, bir Tanrı tasavvuruna dayanmaktadır. Tanrı'nın algılanma ve anlaşılması, sadece Tanrı'nın belirleyiciliği ile değil, aynı zamanda insan zihninin algılama şekli tarafından da etkilenmektedir. Tanrı'ya dair tasavvur ve algılamalar, doğrudan Tanrı'nın kendisi değil, aksine insanın subjektif yorumlamasıdır (Ay,2005; Feuerbach, 2008: 106). Tanrı algısı, bireyin Tanrı'ya yönelik duygu ve düşüncelerinden meydana gelir. İnanan ya da inanmayan her bireyin zihninde, Tanrı'ya dair bir imge ya da şema bulunmaktadır. İnsanın Tanrı algısının oluşum sürecinde, çevre, inançlar, değerler ve bilgi aktarımının etkisi büyük rol oynar. Bu etkenler, bireyin olumlu ya da olumsuz Tanrı algısının gelişimini etkiler. Dinine mensup olan bir birey, kendi dini tasavvurunun etkisinde kalabileceği gibi, Tanrı'ya yönelik duygu ve düşünceleriyle öznel bir tasavvura da sahip olabilir (Aydın, 2010: 54). Her birey, kendi dininde Tanrı'ya atfedilen özelliklere bağlı olarak bir Tanrı algısı oluşturur (Certel,2014:118).İnsanlar genellikle farklı anlayışlara sahip olsalar da, genelde Allah söz konusu olduğunda, insanlar Allah'ı güçlü, kuvvetli ve evrene hükmeden bir varlık olarak düşünme eğilimindedir. Tüm dinlerde, Allah'a yönelik büyük kuvvet sahibi bir varlık tasavvuru bulunmaktadır. Buna ek olarak, her birey, Tanrı'ya atfettiği çeşitli niteliklere bağlı olarak farklı bir Tanrı tasavvuruna sahiptir (Peker, 2010: 97-98).

Çocukların Allah'ı algılayış biçimleri, 6-11 yaş arasında ruhanileşme sürecine doğru evrilir. Sekiz yaşından sonra antropomorfik algılamada azalma görülür. Çocuklar, Allah ile ilişkilendirdikleri tasavvurlarda insanlardan farklı, çok büyük ve yüce bir insan gibi düşünce geliştirirler. On iki yaşında, çocuklarda ruhanileşen Allah inancı belirgin hale gelir. Bu ruhanileşme süreci, çocuklarda inancın belirginleşmesiyle birlikte, Allah'ın her yerde, görünmez ve resmedilemez olduğu bir algı oluşturur. Çocuklar artık Allah'ı bir insan gibi "gerçek" olarak düşünürler, ancak insandan ayrı bir varlık olarak kavrarlar (Hökelekli, 1996: 269).

Ergenlik dönemine yaklaşan yıllarda, zihin ve düşünce kapasitesi büyük bir derinlik ve genişlik kazanmaktadır. Soyut düşünme yeteneğinin gelişmesiyle birlikte, ergenler dini ve metafizik konuları düşünmeye başlarlar (Hökelekli, 1996: 267-268). Ergenlik döneminde, soyut düşünme yeteneğinin artmasıyla birlikte, çocukluk döneminde Allah'ı insan modellerine benzer bir şekilde düşünme yerine, tek, benzersiz, değişmez, tüm evrenin yaratıcısı, her yerde hazır, canlı ve ölümsüz bir Allah düşüncesi daha baskın hale gelir (Hökelekli,1996; Peker,2010:171.Gençlerle sevgi temelli ilişkiler kurmak, gençlerin dini gelişimine büyük ölçüde etki edebilir. Bu tür ilişkiler, gençlerin Allah ile olan bağlarını sevgi odaklı bir şekilde geliştirmelerine katkı sağlar. Aşırı otoriter ebeveyn tutumu, çocuklarda otoriter bir Allah algısına neden olabileceği gibi, ilgisiz ebeveyn tutumları da çocuklarda önemsememe ve yalnızlık hissi yaratan bir Allah algısı oluşturabilir. Dini gelişim sürecinde

sevgi temalı unsurlar, ergenlerin Allah'a olan güvenini artırıcı bir rol oynar. Gençlerin özdeşim kurduğu modeller, onların Allah algılarını etkiler. Kendisiyle sevgi dolu ve bağışlayıcı bir ilişki kuran özdeşim figürü, bireyde Allah'a karşı sevgi dolu ve bağışlayıcı bir algı oluştururken, sert ve soğuk özdeşim figürleri gençlerde korkutucu ve cezalandırıcı bir Allah algısı geliştirebilir (Karaca,2016: 169-170). Kuşat'ın (2006:149-150) ifadesine göre, lise öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada, 14-18 yaş aralığındaki gençlerin Allah tasavvuru incelendiğinde, gençlerin çoğunlukla Allah'ın yaratıcılığı, bağışlayıcılığı, yer ve gök sahibi olma gibi sıfatlara odaklandığı, ancak intikam alan, istediğini yapan, her şeyden sorumlu olan sıfatların ise yaygın olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, bu çalışma, benzer diğer araştırmalar gibi, genellikle kızların Allah'ın yakınlığı, koruyuculuğu ve sevgisine vurgu yaptığını, erkeklerin ise Allah'ın gücüne ve cezalandırıcılığına vurgu yaptığını göstermektedir.

Yalnızlık, bireyin mevcut sosyal ilişkileri ile arzu edilen ve beklenen sosyal ilişkileri arasındaki farka bağlı olarak ortaya çıkan istenmeyen bir durumu ifade eder (Peplau ve Perlman, 1982). Rogers (2003: 137), yalnızlığı bireyin kendisi dışındaki insanlarla ilişki kuramamasından kaynaklanan bir durum olarak tanımlamıştır. Her ne kadar yalnızlık duygusu genellikle yaşlıları ve yalnız kalmış bireyleri anımsatsa da, Tarhan (1998), insan yaşamının her evresinde, genç ya da yaşlı, herkesin karşılaşabileceği bir sorun olduğunu belirtir. Yalnızlık, her bireyde kısa süreli bir duygu olabilirken, bazı insanlarda bu duygunun sıkça yaşanarak zaman içinde kişiliğin bir parçası haline gelebileceğini ifade eden İmamoğlu'na (2008) göre, yalnızlık ve tek başına olma kavramları benzerlik gösterse de farklı anlamlar taşımaktadırlar. Geçtan (2004:106) tarafından ifade edildiği üzere, genellikle yalnızlık birey için rahatsız edici bir durumken, tek başına olmak istenebilen bir durumu ifade eder.

Ergenlik dönemindeki bireyin karşılaştığı temel sorunlar, Sayar ve Dinç'e (2008:123) göre, hissettiği duyguların öncelikle "yalnızlık duygusu" ve bu duyguyla birlikte gelen "yabancılaşma" olduğu noktasında toplanmaktadır. Bireyselleşme ve kişisel gelişme sürecinde, ergen, en temel ihtiyaçlarından biri olan yalnız zaman geçirme arzusunu gerçekleştirebilir. Bu, müzik dinleme, kitap okuma veya bireysel aktiviteleri yalnız başına gerçekleştirme şeklinde ortaya çıkabilir. Ancak, bu durum normal olsa da, eğer yalnız geçirilen zamanlar anne-baba ile iletişimi azaltıyor ve arkadaş ilişkilerinde sorunlara neden oluyorsa, bu durumun normal olmadığı düşünülmelidir. Bu hassas dönemde, yalnız geçirilen zamanların normal karşılanmasıyla birlikte, ergenlerdeki yalnızlık sürelerinin miktarı da önemlidir. Eğer aşırı derecede yalnızlık tercih ediliyorsa, bu durumun bazı problemlerin işareti olabileceği düşünülmelidir. Abalı'ya (2006: 53-54) göre, aşırı yalnızlık, aile içi iletişim sorunlarına, ergenin yaşadığı problemlere, anlaşılmadığına ve mutsuz olduğuna dair belirtiler olabilir.

Ergenlik dönemi, sadece bireysel ve sosyal gelişim açısından değil, aynı zamanda dini gelişim açısından da büyük bir öneme sahiptir. Bu dönemde ortaya çıkan çok yönlü gelişim ve değişim, ergenin kendi benliği ile toplumunun, değerleri ile inançları arasında uyum ve çatışma durumlarına neden olabilir. Bu gelişim ve değişim süreci, ergenin yalnızlık düzeyi ve Tanrı algısı üzerinde de etkili olmaktadır. Ergenin Tanrı algısı ve yalnızlık düzeyini etkileyen faktörler arasında aile, sosyal çevre ve kişilik özellikleri gibi bireysel ve toplumsal etmenler bulunmaktadır. Bu hızlı gelişim ve değişim döneminde, yalnızlık düzeyi ve Tanrı algısı da değişebilir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmanın temel hedefi, ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin Tanrı algıları ile yalnızlık düzeyleri arasındaki potansiyel ilişkiyi incelemektir. Bu bağlamda, bu çalışma ergenlerin

Tanrı algılarının ve yalnızlık düzeylerinin cinsiyet, gelir düzeyi ve ebeveyn tutumları açısından farklılık gösterip göstermediğini tespit etme amacı taşımaktadır.

Araştırma Deseni

Ergenlerin Tanrı algıları ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yürütülen bu çalışmada, ilişkisel tarama yöntemini kullanmıştır. Her bilim dalında, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek ya da analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen “ilişkisel araştırmalar”, Büyüköztürk ve diğerleri (2008) tarafından belirtildiği üzere, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkilerin betimlenmesini ve bu ilişkilerin detaylı bir şekilde analiz edilmesini amaçlar (Karakaya, 2009: 68).

Evren ve Örneklem/Çalışma Grubu

Araştırma evreni, Mardin iline bağlı Kızıltepe ilçe merkezinde yer alan, MEB bünyesindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 72752 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem ise Mardin iline bağlı Kızıltepe ilçe merkezinde buluna ortaöğretim kurumlarının 9-12.sınıf aralığında öğrenimini sürdüren öğrencilerden tesadüfi örneklem yoluyla seçilen 748 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırma süreci

Araştırma verilerini toplamak için kullanılan anket formları, uygun ders saatleri belirlenerek uygulanmıştır. Anketlere katılım, araştırmaya gönüllü olan öğrenciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Anketlerin uygulanması öncesinde, sınıf ortamında araştırmanın amaçları ve anketlerin doldurulma süreci hakkında öğrencilere gerekli bilgiler verilmiştir. Toplamda 1000 adet formun dağıtıldığı araştırmada, bazı formların geri dönmediği, bazılarının da kısmen ya da tamamen işaretlenmediği tespit edilmiştir. Hatalı doldurulan 252 adet form değerlendirmeye alınmamış, geriye kalan 748 adet form değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, Güler’in (2007b) geliştirdiği “Tanrı Algısı Ölçeği” ve Demir’in (1989) Türkçe’ye uyarladığı “UCLA Yalnızlık Ölçeği” uygulanmıştır.

Tanrı Algısı Ölçeği

Tanrı algısı ölçeği, katılımcıların Tanrı’yı sevgi yönelimli mi yoksa korku yönelimli mi algıladıklarını ortaya koymak amacıyla Güler (2007b) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeği, Tanrı ile alakalı sevgi ve korku ifadesi yansıtan 22 madde oluşturmaktadır. Ölçek 5’li likert tipiyle hazırlanmıştır. Ölçeği yanıtlayan bireylerin yanıtları “Hiç Yansıtmıyor (1)”, “Kısmen Yansıtmıyor (2)”, “Biraz Yansıtmıyor (3)”, “Oldukça Yansıtmıyor (4)” ve “Tamamen Yansıtmıyor (5)” şeklinde derecelendirilip puanlanmaktadır (Güler, 2007b) . Ölçekten alınan puanların yüksekliği, bireyin Tanrı algısının olumlu olduğunu; düşük puanlar ise Tanrı algısının olumsuz olduğunu gösterir. Ölçeğin sevgi ifadelerini yansıtan maddeler (1,4,5,6,9,11,12,13,17,19,20 ve 22) düz puanlanmaktadır. Korku ifadelerini yansıtan maddeler ise (2,3,7,8,10,14,15,16,18 ve 21) ters çevrilip puanlanmaktadır (Güler, 2007b) .

Yalnızlık Ölçeği

UCLA yalnızlık ölçeği 10 maddesi düz, 10 maddesi de ters kodlanmak üzere 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri ile bireyin sosyal ilişkileri ile ilgili duygu ve/ya düşünceler sunularak katılımcıların ifade edilen durumları hangi sıklıkta yaşadığını belirlemektedir. Ölçek, 4’lü likert tipiyle hazırlanmıştır. Ölçekte olumlu ifade içeren maddeler (1,4,5,6,9,10,15,16,19,20) “Hiç Yaşamam (4)”, “Nadiren Yaşarım (3)”, “Bazen Yaşarım (2)”, “Sık Sık Yaşarım (1)” şeklinde puanlandırılmaktadır. Olumsuzluk ifadesi belirten maddeler

de (2,3,7,8,11,12,13,14,17,18) “Hiç Yaşamam (1)”, “Nadiren Yaşarım (2)”, “Bazen Yaşarım (3)”, “Sık Sık Yaşarım (4)” şeklinde puanlandırılmaktadır. Ölçeğin puanlamasında alınabilen en yüksek 80 iken en düşük puan 20’dir. Alınan puanın yüksek oluşu yalnızlık düzeyinin de yüksek olduğunu belirtmektedir.

Verilerin Analizi

Veri analizi, SPSS (22.0) istatistik paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin normallik dağılımı ve homojenliği analizi, analiz sürecinin başlangıcında kritik bir adımdır. Verilerin homojen olup olmadığını belirlemek için, “Levene Homojenlik Testi” uygulanmıştır. Ayrıca, verilerin normallik dağılımını gösterip göstermediğini değerlendirmek amacıyla “Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi” gerçekleştirilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür.

Cinsiyetin Tanrı algısı ve yalnızlık düzeyi ile ilişkisini değerlendirmek amacıyla, t-testi uygulanmıştır. Bağımsız değişkenlerin, Tanrı algısı ve yalnızlık düzeyi ile ilişkisini incelemek için, bir değişkenin ikiden fazla grubunun ortalamalarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla ANOVA kullanılmıştır. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlendiğinde, bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için “Çoklu Karşılaştırma Testleri” gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Tukey ve LSD testleri bu amaçla kullanılmıştır. Varyans eşitliği sağlanmadığında Tanrı algısının yalnızlık düzeyi ile ilişkisini belirlemek için ise “Pearson Korelasyon Analizi” yapılmıştır.

Araştırma Etiği

Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğine uygun tez çalışmasından oluşturulduğu için ayrıca etik kurulu izni alınmamıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1. Cinsiyet – Tanrı Algısı ve Yalnızlık İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	S	t	p
Tanrı Algısı	Kız	424	90,612	11,967	3,994	,000
	Erkek	324	86,895	13,076		
Yalnızlık Düzeyi	Kız	424	56,804	8,647	735,28	,268
	Erkek	324	56,142	7,258		

Tanrı algısının ve yalnızlık düzeyinin cinsiyet açısından herhangi bir farklılığa sahip olup olmadığını belirlemek amacıyla t testi uygulanmıştır. Tabloya bakıldığında Tanrı algısı ile cinsiyet arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($t_{(748)}=3,994$, $p<,05$). Bu bulgular, kızların Tanrı algılarının ($X=90,612$) erkeklerin ($X=86,895$) Tanrı algılarından daha olumlu olduğunu göstermektedir. Tabloya bakıldığında Yalnızlık düzeyi ile cinsiyet arasında anlamlı farklılığın olmadığı görülmektedir ($t_{(740)}=735,28$, $p>,05$). Bu bulgular, kızların yalnızlık düzeylerinin ($X=56,804$) erkeklerin ($X=56,142$) yalnızlık düzeylerine yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Sosyo-ekonomik Düzey– Tanrı Algısı ve Yalnızlık İlişkisi İle İlgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	X	S	F	P	Anlamlı Fark
A	Kötü	55	89,072	15,627	,349	,845	-
B	Orta	404	88,164	12,327			

Tanrı Algısı	C	İyi	288	89,059	13,116
		Toplam	747	89,000	12,588

Sosyo-ekonomik düzeyleri farklı olan ergenlerin Tanrı algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan varyans analizi sonucunda farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip ergenlerin, Tanrı algıları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($F_{4-742} = ,349$, $p > ,05$).

Tablo 4. Sosyo-ekonomik Düzey– Yalnızlık Düzeyi İlişkisi İle İlgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	X	S	F	P	Anlamlı Fark	
Yalnızlık Düzeyi	A	Kötü	55	54,454	8,599	2,397	,049	C>A
	B	Orta	404	56,129	8,423			
	C	İyi	288	57,461	7,528			
		Toplam	747	56,515	8,072			

Sosyo-ekonomik düzeyleri farklılık gösteren öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını görmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre sosyo ekonomik düzeyleri farklı olan öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür ($F_{4-741} = 2,397$, $p < ,05$). Bu farklılığın hangi sosyo ekonomik düzeyler arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan LSD testi sonucuna göre farklılığın kötü ($X=54,454$) ile iyi ($X=57,461$) düzeyleri arasından kaynaklandığı görülmüştür.

Tablo 5. Anne Tutumu– Tanrı Algısı İlişkisi İle İlgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Anne Tutumu	N	\bar{X}	S	F	P	Anlamlı Fark	
Tanrı Algısı	A	Baskıcı/Otoriter	96	84,89	13,93	5,213	,001	B>A
	B	Eşitlikçi/Demokratik	496	90,12	12,16			
	C	Tutarsız	132	88,12	12,52			
	D	İlgisiz	23	86,95	12,61			
	Toplam	747	89,00	12,58				

Anne tutumları farklılık gösteren öğrencilerin Tanrı algıları arasında farklılık olup olmadığını görmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonucunda anne tutumları farklı olan öğrencilerin Tanrı algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($F_{(3-743)} = 5,213$, $p < ,05$). Bu farklılığın hangi anne tutumları arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Tukey HSD testi uygulanmıştır. Bu testin sonuçları, farklılığın baskıcı-otoriter ($X=84,896$) ile eşitlikçi-demokratik ($X=90,121$) tutumlarından kaynaklandığını göstermiştir.

Tablo6. Baba Tutumu– Tanrı Algısı İlişkisi İle İlgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Baba Tutumu	N	\bar{X}	S	F	P	Anlamlı Fark	
Tanrı Algısı	A	Baskıcı/Otoriter	97	86,15	12,43	3,170	,024	B>A
	B	Eşitlikçi/Demokratik	499	89,89	12,59			

C	Tutarsız	122	88,32	12,35
D	İlgisiz	29	86,03	12,60
Toplam		747	89,00	12,58

Baba tutumları farklılık gösteren öğrencilerin Tanrı algıları arasında farklılık olup olmadığını görmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonucunda baba tutumları farklı olan öğrencilerin Tanrı algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($F_{(3-743)} = 3,170, p < ,05$). Bu farklılığın hangi anne tutumları arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Tukey HSD testi uygulanmıştır. Bu testin sonuçları, farklılığın baskıcı-otoriter ($X=86,155$) ile eşitlikçi-demokratik ($X= 89,891$) tutumlarından kaynaklandığını göstermiştir.

Tablo 7. Anne Tutumu– Yalnızlık Düzeyi İlişkisi İle İlgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Anne Tutumu		N	\bar{X}	S	F	P	Anlamlı Fark
Yalnızlık Düzeyi	A Baskıcı/Otoriter	95	55,34	7,87	4,820	,002	B>D
	B Eşitlikçi/Demokratik	493	57,28	8,17			
	C Tutarsız	131	55,02	7,66			
	D İlgisiz	23	53,43	6,79			
	Toplam	742	56,51	8,07			

Anne tutumları farklılık gösteren öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını görmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonucunda anne tutumları farklı olan öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($F_{(3-738)} = 4,820, p < ,05$). Bu farklılığın hangi anne tutumları arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Tukey HSD testi uygulanmıştır. Bu testin sonuçları, farklılığın eşitlikçi-demokratik ($X= 57,280$) ile ilgisiz ($X= 53,43$), tutumları arasından kaynaklandığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 8. Baba Tutumu– Yalnızlık Düzeyi İlişkisi İle İlgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Baba Tutumu		N	\bar{X}	S	F	P	Anlamlı Fark
Yalnızlık Düzeyi	A Baskıcı/Otoriter	95	55,28	8,11	4,69	,004	B>D
	B Eşitlikçi/Demokrati k	498	57,20	8,27			
	C Tutarsız	120	55,33	7,16			
	D İlgisiz	29	53,65	6,53			
	Toplam	742	56,51	8,07			

Baba tutumları farklılık gösteren öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını görmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Analiz sonucunda baba tutumları farklı olan öğrencilerin Tanrı algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($F_{(3-742)} = 4,68, p < ,05$). Bu farklılığın hangi baba tutumları arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Tukey HSD testi uygulanmıştır. Bu testin sonuçları, farklılığın ilgisiz ($X=53,655$) ile eşitlikçi-demokratik ($X=57,200$) tutumlarından kaynaklandığını göstermiştir.

Tablo 9. Tanrı Algısı ile Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		Tanrı Algısı
Yalnızlık Düzeyi	Korelasyon (r)	-,255**
	p (2-tailed)	,000
	N	741

Ortaöğretim öğrencilerinin tanrı algıları ile yalnızlık düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Bu işlem sonucunda Tanrı algısı ve yalnızlık düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r = -,255$, $p < ,01$).

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin cinsiyetleri ile Tanrı algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, kız öğrencilerin Tanrı algısı, erkek öğrencilere kıyasla daha olumlu yönde bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar, bu araştırma sonuçlarıyla uyumlu birçok başka çalışma olduğunu göstermektedir. Doğan'ın (2016) yaptığı araştırmaya göre, kızlar Tanrı'yı erkeklerden daha olumlu bir şekilde algılamaktadır. Kızların Tanrı algısı üzerine yapılan benzer çalışmalarda, daha olumlu sonuçlar elde edilmiştir (Dınvar, 2011; Kula, 2012; Arıcı ve Tokur, 2017). Mehmedoğlu'nun (2011:208) araştırması genel olarak kadınların, erkeklere kıyasla daha olumlu Tanrı tasavvurlarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Akyüz (2010), yaptığı araştırmada ergen öğrenciler arasında kızların ve erkeklerin Tanrı tasavvurlarının farklılık gösterdiğini ve kızların daha pozitif bir algıya sahip olduğunu bulmuştur. Kızların Tanrı algısı ile ilgili başka çalışmalarda da, daha olumlu sonuçlar elde edilmiştir (Kuşat, 2006; Seyhan, 2014a; Seyhan, 2014b). Bu durumun nedeni olarak, kızların duygusal olarak daha hassas olmaları ve dini ilgilerinin daha yoğun olması gösterilebilir. Literatürde, sayıca az da olsa cinsiyet ile Tanrı algısı arasındaki anlamlı ilişkiyi reddeden çalışmalar da bulunmaktadır (Orak ve ark., 2015; Uysal ve ark., 2014). Özbaydar'ın (1970) araştırması, inançsal açıdan kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmektedir. Tamminen'in (1991) çalışmasına göre, 17-20 yaş aralığındaki öğrenciler arasında yapılan araştırmada, kızların Tanrı'ya daha sevgi odaklı bir bakış açısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Larsen ve Knapp (1964), Tanrı algısının cinsiyete bağlı olarak değişebileceğini ifade etmektedir. Araştırmaya katılan kadınlar, genellikle Tanrı'yı sevgi odaklı görürken, erkekler onu daha çok cezalandıran bir varlık olarak algılamışlardır. Kuşat'ın (2006:121) çalışmasına göre, kızlar genellikle erkeklere göre Tanrı'nın seven bir varlık olduğuna daha fazla inanmaktadır. Yaş ilerledikçe, bu farklılığın arttığı gözlemlenmiştir. Erkekler için Allah, güçlü ve mükemmel bir varlık olarak görülürken, kızlar için daha anlayışlı ve kendilerine odaklanmış bir sırdaş olarak idealize edilmektedir. Bu nedenle, güç ve iktidar odaklı erkeklerle sevgi ilişkisine önem veren kızlar, Allah'ı kendi ideal benliklerini yansıtan bir figür olarak algılamaktadır. Karaca'ya (2016:150) göre, kişiliğini ideal bir imaj aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışan erkeklerde Allah, ideal bir imaj olarak görülürken, kızlarda duygusal boşluğu dolduran kapsamlı bir varlık olarak algılanmaktadır.

Araştırma bulgularına göre, kızlar ve erkeklerin yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı, ancak kızların skorlarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun sebebi olarak örneklemin yaşadığı bölgenin geleneksel yapısının etkisiyle kızların, erkeklere göre daha çekingen hissetmeleri ve kendilerini rahat ifade edememeleri gösterilebilir. Alanyazında bu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik gösteren çalışmalar mevcuttur (Jones ve diğ.,1981; Archibald ve diğ.,1995; Buluş,1997; Kozaklı, 2006; Köse,2006; Çivitçi ve diğ, 2009; Çeçen, 2008; Erözkan, 2009; Köse,2009; İzgar,2009;

Pancar,2009; Altundağ,2013; Galioğlu, 2014;Ünlü,2015).Kızların yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu gösteren çalışmaların (Karakuş, 2012; Kutlu,2005; Gürses ve diğ., 2011) yanında; erkeklerin daha yalnız olduğunu bulgulayan çalışmalar da vardır (Wilbert ve Rupert,1986; Demir,1990; Cramer ve Nevedley, 1998; Deniz, Hamarta ve Arı, 2005; Duyan vd, 2008; Haliloğlu,2008; San-Şentürk,2010; Amil ve Bozgeyikli,2015).

Sosyo-ekonomik düzey ile Tanrı algısı arasında istatistiksel bir ilişki saptanmamıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar, sosyo-ekonomik düzeyin Tanrı algısıyla ilişkisinde çeşitli sonuçlara ulaştığını göstermektedir. Genel olarak, mevcut araştırmanın sonuçlarını destekleyen birçok araştırma bulunmaktadır. Farklı sonuçlar elde edilen çalışmalar da mevcuttur. Kula'nın (2012) araştırmasına göre, sosyo-ekonomik açıdan orta ve iyi düzeyde olan bireylerin Tanrı algıları daha olumludur. Bu durumun, maddi sıkıntının kaynağının Tanrı olarak gösterilmesiyle ilgili olumsuz yüklemelerle ilişkilendirilebileceği belirtilmiştir. Mehmedoğlu'nun (2011) araştırmasında, sosyo-ekonomik düzeyin Tanrı tasavvurları üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı görülmüştür. Doğan (2016) yaptığı çalışmada, ergenlerin sosyo-ekonomik düzeylerinin Tanrı algıları üzerinde farklılaşmaya neden olmadığını tespit etmiştir. Benzer bir sonucun elde edildiği başka bir çalışmada, ergenlerde sosyo-ekonomik durum ile Tanrı algısı arasında farklılaşma olmadığı belirlenmiştir (Uysal, Batan, Baş ve Zafer, 2014). Çalışmamızda, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve yüksek olan öğrencilerin Tanrı algılarının olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Düşük sosyo-ekonomik düzeyde olanların Tanrı algılarının olumlu olmasının sebebi, genel olarak örneklemin Tanrı algılarının olumlu olmasıyla ilgili teselli veren ve duru değiştirebilecek merci olarak Allah'ı görmeleridir.

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik düzey ile yalnızlık düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, çok çeşitli sonuçlar ortaya koymaktadır. Köse (2006), Demirtaş (2007), Tel ve ark.(2006) ve Kılınç (2005), sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanların daha fazla yalnızlık yaşadığını belirtmişlerdir. Yüksek sosyo-ekonomik düzey, genellikle düşük yalnızlıkla ilişkilidir. Cacioppo ve Hawkey'e (2007) göre, sosyo-ekonomik düzeyin altında, sosyal ilişki ağlarını kurma işlevi yatar. Kızılgeçit (2011), sosyo-ekonomik düzey ile yalnızlık arasındaki negatif ilişkiyi, gelir durumunun geniş sosyal ilişki ağları oluşturarak yalnızlıkla başa çıkma fırsatı sağlamasıyla bağlantılıdır. Erözkan (2004 ve 2009) ve Le Roux ve Connors (2001) gibi çalışmalar, sosyo-ekonomik düzeyin yalnızlıkla herhangi bir ilişkisi olmadığını göstermektedir. Ünlü (2015) çalışmasında, sosyo-ekonomik düzey ile yalnızlık arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Gelir düzeyi arttıkça, yalnızlıkta da bir artış olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin algıladıkları anne-baba yaklaşımları ile Tanrı algıları arasında bir ilişki belirlenmiştir. Anne-babalarını eşitlikçi/demokratik olarak gören gençler, Baskıcı/Otoriter, Tutarsız, İlgisiz tutumları algılayan gençlere kıyasla daha olumlu bir Tanrı algısına sahiptir. Öğrencilerin algıladıkları anne-baba yaklaşımları ile yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır. Anne-babalarını eşitlikçi/demokratik olarak gören gençler, diğer yaklaşımları algılayan gençlere göre daha düşük bir yalnızlık düzeyine sahiptir.

Ailelerde ebeveynlerin çocuklarına gösterdikleri davranışlar, çocukların dini algısını ve Tanrı tasavvurunu etkileyebilir. Bir topluluğun hayat tarzları, kültürü ve dini inançları, çocuğun yetiştirilme yaklaşımını belirlemede etkili olabilir (Yörükoğlu,1998:183). Din, toplum yapısı ve kültürü üzerinde etki bırakırken, aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları üzerinde de etkili olabilir. Toplumun dini yaşam tarzı ile anne-baba tutumu arasında bir ilişki olduğundan bahsedilebilir. Yani, sevgi dolu anne-baba tutumlarının din ve dindarlıkla karşılıklı bir bağlantısı olduğu söylenebilir (Kımtır,2015). Din ve dindarlık, Tanrı algısını şekillendiren bir faktör olabilir. Sevgi odaklı ebeveyn tutumlarından beslenen eşitlikçi/demokratik yaklaşımların, olumlu/sevgi odaklı Tanrı algısı ile ilişkili olabileceği düşünülebilir. Akyüz'ün (2010) araştırmasına göre, anne ve babasını eşitlikçi olarak algılayan

katılımcılar, Tanrı'yı sevgi dolu ve teslimiyetle algırlar. Diğer benzer çalışmalarda, ebeveynlerini eşitlikçi/otoriter olarak algılayan kişiler, Tanrı'yı ilgisiz, tutarsız ve baskıcı ebeveynlerini algılayanlara göre daha olumlu algırlar (Doğan, 2016; Arıcı ve Tokur,2017). Mehmedoğlu'nun (2011) yaptığı çalışma, annesini eşitlikçi/demokratik olarak algılayanların, Tanrı'yı daha olumlu bir şekilde hayal ettiklerini bulmuştur. Baba tutumlarında ise durum farklıdır; babasını baskıcı/otoriter olarak algılayanlar, diğer baba tutumlarına sahip olanlara göre Tanrı'yı daha olumlu hayal ederler.

Araştırma, ebeveynlerini eşitlikçi/demokratik olarak algılayan öğrencilerin, diğer tutumları algılayan öğrencilere göre daha düşük bir yalnızlık düzeyine sahip olduklarını göstermiştir. Bu bulguları destekleyen başka çalışmalar da mevcuttur. Katı kurallara başvuran ebeveynler, çocuğun kendisini ifade etme fırsatını kısıtlayarak duyarlılık göstermede eksik kalabilirler. Baskıcı/otoriter ebeveynler, çocuklarının arkadaşlık ilişkilerine sınırlar koyarak sosyal gelişimlerini zayıflatabilir. Bu durum, çocukların sosyal beceriler kazanma konusunda zorluk yaşamasına ve güven geliştirmekte sıkıntı yaşamalarına neden olabilir (Çeçen, 2008). Sosyal ilişkileri zayıflayan ve çevresine güveni azalan çocukların yalnızlık eğilimlerinin artabileceği söylenebilir.

Ergenlerin Tanrı algıları ile yalnızlık düzeyleri arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Bu bağlamda, öğrencilerin Tanrı algılarının olumluluk seviyeleri yükseldikçe, yalnızlık düzeyleri azalmaktadır. Tanrı'nın olumsuz algılanması ise yalnızlık düzeyini artırmaktadır. Genel bir ifadeyle, olumlu Tanrı algısına sahip olan bireylerin daha az yalnızlık yaşadığı gözlemlenmiştir. Yapılan çalışma, sevgi, hoşgörü ve demokratik yöntemlerle verilen dini eğitimin, Tanrı algısı üzerinde olumlu bir etki bırakabildiğini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, sevgi, hoşgörü ve demokratik tutumların hakim olduğu ortamlarda yetişen bireylerin yalnızlık düzeylerinin düşük olduğu sonuçlarımızla desteklenmiştir. Bu bağlamda, bireyin sevgi ve hoşgörüyle çevrili bir ortamda büyümesi, aile ve yakın çevresinde demokratik fırsatlarla karşılaşması, olumlu duygular geliştirmesi gibi faktörlerin bu sonuçlara yol açtığı ifade edilebilir. Bu durumların, olumlu Tanrı algısıyla pozitif bir ilişkisi olduğu ve bireyin kendisini diğer insanlara ve Allah'a karşı daha rahat ifade etme fırsatı sunduğu düşünüldüğünde, yalnızlık üzerinde azaltıcı bir etki oluşturabileceği ifade edilebilir. Bütün bu bulgular ışığında, demokratik, hoşgörülü ve sevgiye dayalı bir aile ortamında büyüyen çocukların, kardeşleri ve ebeveynleri ile olan ilişkilerinde çatışmalardan uzak bir atmosfer oluşur. Bu çocuklar, problemlerini konuşarak, olumlu stratejiler geliştirerek çözebilir becerilerini geliştirebilirler, çünkü kendilerini rahatça ifade etme fırsatına sahiptirler. Sevgi ve hoşgörünün hakim olduğu, ebeveynin eşitlikçi ve fırsat sağlayıcı bir tutum sergilediği ailelerde yetişen çocukların, Tanrı'yı olumlu bir şekilde algılamalarını etkilemektedir. Korku ve cezanın ağırlıklı olduğu ailelerde büyüyen çocuklar, Tanrı'yı cezalandıran, öç alan ve azap veren şekilde olumsuz algırlar. Ancak, sevgi ve hoşgörüye dayalı öğretilere ve yaşantılara sahip ailelerde yetişen çocuklar, Tanrı'yı dost, seven, yardımsever, merhametli, koruyup kollayan özelliklerle olumlu bir şekilde algırlar. Bu durumun, bireyin ilerleyen yaşam dönemlerinde de Tanrı algısı ve yalnızlık düzeyi üzerinde olumlu etkiler bırakabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma ergen örneklem ve nicel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Farklı yaş grupları ve nitel ya da karma desenlerle yapılacak çalışmalara da ihtiyaç bulunmaktadır. Din ve dindarlığın, olumlu baş etme stratejilerini geliştirici katkısı göz önünde bulundurulduğunda, yalnızlık ile ilişkili konularda Tanrı algısı veya dindarlıkla ilgili yapılan araştırmaların, literatüre ve ruh sağlığı çalışanlarına önemli bilgiler sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abalı, O. (2006). *Ergenlik dönemi ve sorunları*. Epsilon.
- Alston, W. P. (1988). The perception of god. *philosophical topics*, 16 (2), 23-52.
- Altundağ, Y. (2013). *Anne-babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık* (Tez No. 357721) [Yüksek Lisans Tezi] Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Amil, O. ve Bozgeyikli, H. (2015). Investigating the relationship between social appearance anxiety and loneliness of turkish university youth. *Journal of Studies in Social Sciences*, 11(1). 68-96.
- Archibald, F. S., Bartholomew, K. and Marx, R. (1995). Loneliness in early adolescence: a test of the cognitive discrepancy model of loneliness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 296-301.
- Arıncı, İ. & Tokur, B. (2017). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin tanrı algıları ve hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki ilişki. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(10), 31-48.
- Ay, M., (2005). Tanrı tasavvurlarının politik tasarımlara yansımaları, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLVI*, Sayı II, 107-130.
- Aydın, A.R. (2010). Tanrı algısına Jungçu bir bakış. *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 53-61.
- Buluş, M. (1997). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(4), 82-90.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Cacioppo, J.T., Hawkley L. C. (2007). *Loneliness*. Chicago: University of Chicago
- Certel, H. (2014). *Din psikolojisi*. Berikan Yayınevi.
- Cramer, K. M. And Neyedley, K. A. (1998). Sex differences in loneliness: the role of masculinity and femininity. *Sex Roles*, 38(718), 645-653.
- Çeçen, A.R., (2008). Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine ve ana baba tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, (3), 415-431.
- Çivitci, N., Çivitci, A. ve Fiyakalı, N. C., (2009). Loneliness and life satisfaction in adolescents with divorced and non-divorced parents. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (2), 513-525.
- Demir, A. (1989) . UCLA yalnızlık ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7-23.
- Demir, A. (1990). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen bazı etmenler* (Tez No. 12493) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Demirtaş, A. S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki*(Tez No. 207036) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Deniz, M.,Hamarta, E., ve Ari, R. (2005). Aninvestigation of social skills and loneliness levels of university students with respect to their attachment styles in a sample of turkish students. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 33(1), 19-32.
- Dınvar, P.E. (2011). *Travma sonrası stres, dünyaya ilişkin varsayımlar ve Tanrı algısı arasındaki ilişki* (Tez No. 274146) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Doğan, M. (2016). *Ergenlerde Tanrı algısı ve karar verme stilleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Tez No. 459802) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Duyan, V.,Çamur-Duyan, G., Gökçearsan-Çifçi, E., Sevin, Ç., Erbay, E. ve İkizoğlu, M. (2008). Lisede okuyan öğrencilerin yalnızlık durumlarına etki eden değişkenlerin incelenmesi.*Eğitim ve Bilim*, 33(150), 28-41.
- Erdoğan, E. (2014). *Tanrı algısı, dini yönelim biçimleri ve dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi*(Tez No. 399716) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erözkan, A. (2004). Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yalnızlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 155-175.
- Erözkan, A. (2009). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcıları. *İlköğretim Online Dergisi*, 8(3), 809-819.
- Feuerbach, L. (2008). *Hristiyanlığın özü*. (Çev. O. Özgül) Say Yayınları.
- Galioglu, C. (2014). *Beliren yetişkinlerin yalnızlık ve umutsuzluk düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişki* (Tez No. 388951) [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Geçtan, E. (2004). *İnsan olmak*. Metis Yayınları.
- Güler, Ö. (2007a). *Tanrı'ya yönelik atıflar, benlik algısı ve günahkârlık duygusu* (Tez No. 191425) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güler, Ö. (2007b). Tanrı algısı Ölçeği (TA): geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 123-133.
- Gürses, A., Merhametli, Z.R., Şahin, E., Güneş, K. ve Açıkyıldız, M.(2011). Psychology of loneliness of high school students. *Procedia Social and Behaviora lSciences*, 15, 2578–2581
- Haliloğlu, S. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri, bağlanma biçimleri ve işlevsel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Malatya İli Örneği)*(Tez No. 235922) [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Hökelekli, H. (1996). *Din psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Izgar, H. (2009). Okul yöneticilerinde yalnızlık ve depresyon üzerine bir inceleme. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 9 (1), 231-258.

- İmamoğlu, S. (2008). *Genç yetişkinlikte kişilerarası ilişkilerin cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık algısı açısından incelenmesi*(Tez No. 219962) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Jones, W.H.,Freeman, J.E. ve Goswick, R.A.(1981). The persistence of loneliness: Self and other determinants. *Journal of Personality*, 49 (1). 27-48.
- Karaca,F. (2016). *Dini gelişim psikolojisi*. Eser Ofset Matbaacılık.
- Karakaya, İ. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. Tanrıöğen, Abdurrahman (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s.s:57-87). Anı Yayıncılık.
- Karakuş Ö. (2012). “Ergenlerde bağlanma stilleri ve yalnızlık arasındaki ilişki”. Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Toplum ve Sosyal Hizmet C:23, S:2, Ekim.
- Kılınç, H. (2005). *Ergenlerin yalnızlık düzeyleri ve kişiler arası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları arasındaki ilişkinin incelenmesi*(Tez No. 204871) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kımtır, N. (2015). İlgili anne-baba tutumları ve dindarlık: üniversite gençleri üzerinde ampirik bir araştırma. 29 (2), 109-140.
- Kızılgeçit, M. (2011). *Yalnızlık, umutsuzluk ve dindarlık ilişkisi*(Tez No. 339857) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kozaklı, H. (2006). *Üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin karşılaştırılması*(Tez No. 189130)[Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Köse, E. (2006). *Liseli ergenlerde kişilik ve sosyal desteğin yalnızlığa olan etkisinin incelenmesi*.(Tez No. 191703) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Köse, E. (2009). *Yurttan kalan ve ailesiyle birlikte yaşayan lise öğrencilerinin yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi*(Tez No. 239339)[Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kula, T. (2012). *Ergenlerde öfke duygusu, benlik algısı, Tanrı algısı, suçluluk ve utanç duyguları açısından bir değerlendirme: Diyarbakır örnekleme*(Tez No. 317544) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kuşat, A. (2006). Ergenlerde Allah tasavvuru. Ünver Günay ve Celalettin Çelik (Ed.). *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (s. 113-145). Karahan Kitapevi.
- Kutlu, M. (2005). Yetiştirme yurdu yaşantısı geçiren lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma Dergisi*, 3, 24, 89-109.
- Larsen, L. andKnapp, R.H.(1964), Sex differences in symbolic conceptions of deity, *Journal of Projective Techniques and Personality*, 28, pp, 303-6.
- Le Roux, A. ,Connors, J. (2001). A cross-cultural study into loneliness amongst university students. *South African Journal of Psychology*,31, 46-52.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı tasavvur etmek*. Çamlıca Yayınları.
- Orak, O. S. V.d., (2015). Yaşlı hastalarda Tanrı algısı ölüm kaygısını etkiler mi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. Baha.

- Pancar, A. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yalnızlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No. 253467) [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Peker, H. (2010). *Din psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Peplau, L. A.,Perlman, D. (1982). Aloneliness. (Ed. Daniel Perlman, Letitita Anne Peplau). *Loneliness: A Sourcebook Of Cuurent Theory, Research And Therapy*,(19-20), New York
- Rogers, C. (2003). *Etkileşim grupları*. (Çev. H. Erbil). Doruk Yayımcılık.
- San-Şentürk, S. (2010). *Liseli ergenlerin yalnızlık algısının sosyal beceri, benlik saygısı ve kişilik özellikleri bağlamında değerlendirilmesi* (Tez No. 254020) [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sayar, K., Dinç, M. (2008). *Psikolojiye giriş*.DEM.
- Seyhan, B. Y. (2014a). Üniversite öğrencileri örnekleminde dua tutumu ve Tanrı tasavvuru. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 14 (2), 175-204.
- Seyhan, B. Y. (2014b). Üniversite öğrencilerinde Tanrı tasavvuru ve psikolojik iyi olma hali arasındaki ilişkiler. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 65-97.
- Tamminen, K. (1991). Religious development in childhood and youth: an empiricals tudy. Helsinki.
- Tarhan, N.(1988). Ergenlerin sosyometrik statüleri, cinsiyetleri, akademik başarıları, sınıf düzeyleri ve devam ettikleri okulların sosyo-ekonomik statüsü ve yalnızlık duyguları arasındaki ilişki. *VIII.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Konya.
- Tel, H., Tel, H., Sabancıoğulları, S. (2006). Evde ve kurumda yaşayan 60 yaş ve üzeri bireylerin günlük yaşam aktivitelerini sürdürme ve yalnızlık yaşama durumu. *Türkiye Geriatri Dergisi*, 9(1), 34-40.
- Uysal, V., Batan, S. N., Baş, S., Zafer, H. (2014). Ergenlerin tanrı algılarıyla sosyal kaygı ve umut düzeyleri arasındaki ilişki. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11 (42), 221-237.
- Ünlü, F. (2015). *Ebeveyni boşanmış bireylerde benlik saygısı, yalnızlık ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*(Tez No. 412423) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Haliç Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Wilbert, J. R. andRupert, P. A. (1986). Dysfunctinonal attitudes, loneliness, and depression in college studends. *Cognitive Therapy and Research*, 10(1), 71-77.
- Yapıcı, A. (1997). *İslam 'da tövbe ve dini yaşayıştaki rolü*. Beyan Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Gençlik çağı*. Özgür Yayın Dağıtım.